

<https://helda.helsinki.fi>

Ympäristökysymykset ja valtasuhteet Mekongin alueella

Käkönen, Mira

Gaudeamus

2019-05-03

Käkönen , M 2019 , Ympäristökysymykset ja valtasuhteet Mekongin alueella . julkaisussa E Kettunen (Toimittaja) , Kaakkois-Aasia : Talous, ympäristö ja yhteiskunta . Gaudeamus , Helsinki , Sivut 145-166 .

<http://hdl.handle.net/10138/310044>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

YMPÄRISTÖKYSYMYKSET JA VALTASUHTEET MEKONGIN ALUEELLA

MIRA KÄKÖNEN

Kaakkois-Aasian maiden nopea talouskasvu on perustunut halpaan työvoimaan ja luonnonvaroihin. Kasvun varjopuolena ovat laajat ympäristömuutokset, jotka ovat heikentäneet lukuisten paikallisten ihmisten elinehtoja. Haitalliset vaikutukset näkyvät erityisen hyvin Mekongin alueella¹ ja varsinkin sen köyhimmissä ja maatalousvaltaisimmissa maissa Laosissa, Kambodžassa ja Myanmarissa. Talouskasvua näissä maissa vauhdittavat muun muassa pato- ja kaivoshankkeet sekä suuren mittakaavan teolliset viljelmät. Samaan aikaan näissä maissa on kymmeniä miljoonia kalastajia ja pienviljelijöitä, joiden elinkeino ja elämänmuoto ovat tiiviisti luonnonympäristöön kietoutuneita.

Myös kehityshankkeita luotsaavien toimijoiden kenttä on muuttunut alueella nopeasti. Kun aiemmin kehityspankit ja erilaiset kehitysyhteistyörahoitteiset hankkeet olivat tärkeitä, nyt kehityksen moottoreita ovat kiinalaiset ja rikkaat Asean-maiden investoijat. Samaan aikaan Mekongin aluetta on pyritty kehittämään yhtenäiseksi markkina-alueeksi. Tässä Mekongjoella on oma roolinsa: kylmän sodan aikana joki symboloi rajaa kapitalistisen ja sosialistisen leirin välillä, mutta nyt joki nähdään yhdistävänä

tekijänä, ja sen kehittäminen on osa alueellista yhteistyötä ja yhteisen energiamarkkina-alueen luomista. Mutta hyötyvätkö kaikki tästä kehityksestä yhtäläisesti? Kenen ehdoilla 2000-luvun taitteeseen asti melko suljettuja Laosin, Kambodžan ja Myanmarin talouksia on avattu? Ulkoistavatko vauraammat maat kehityshankkeiden ongelmalliset ympäristölliset ja sosiaaliset vaikutukset köyhempiin maihin? Ja hyötyvätkö ulkomaiset investoijat Laosin ja Kambodžan autoritaarisesta hallinnosta, joka tekee ongelmallisten kehityshankkeiden vastustamisesta vaikeaa?

Tässä luvussa käsitellään Mekongin alueen ympäristökysymyksiä erityisesti patokehityksen kautta. Mekongin jokialue on maailman suurin riisintuotantoalue sekä kalastoltaan runsain sisävesikalastusalue. Mekongin suurpadot avaavat kiinnostavan näkymän Kaakkois-Aasian ympäristökysymyksiin. Ne tuovat esiin dynamiikkaa, jonka voi katsoa olevan tyypillistä Kaakkois-Aasian niin sanotuilla resurssirajamailla. Suurpatoprojektit kuvastavat näille alueille ominaista nopeaa muutosta, toimijoiden ja tavoitteiden kirjoa sekä sitä, miten ympäristö ja sen hallinta nivoutuvat osaksi taloudellispoliittisia valtasuhteita. Mekongin suurpadot tarjoavat esimerkin myös siitä, kuinka muuttuvan ympäristön syyt ja seuraukset jakautuvat Kaakkois-Aasiassa hyvin epätasaisesti. Alueen resurssipolitiikka ja ympäristöhallintaa muokkaava talouspolitiikka on luonut eriarvoisuutta monella tavalla.

Suurpadot muuttavat joen käyttötapoja ja samalla myös toimijoiden välisiä valtasuhteita. Padot mahdollistavat joen käytön keskitetysti. Samalla myös päätökset hyötyjen ja haittojen jakamisesta keskittyvät. Monet erilaiset tavoitteet ja toimijat muovaavat aluetta. Mukana on yhtäältä uusliberaaleja² ja toisaalta valtiovallan vahvistamiseen ja autoritaariseen hallintaan liittyviä pyrkimyksiä sekä lisäksi erilaisia kestäväen kehityksen tavoitteita. Mekongin alueen kehityksellä on yhteyksiä myös Suomeen.

MEKONGIN RESURSSIPOLITIikka

Kambodža ja Laos olivat pitkälti 1990-luvulle hyvin suljettuja talouksia, ja Myanmar on alkanut avautua vasta aivan viime vuosina. Laosia, Kambodžaa ja Myanmaria on kutsuttu luonnonvarojen rajaseuduiksi (*resource frontiers*). Kaikki kolme ovat luonnonvaroiltaan rikkaita maita, joita ollaan parhaillaan liittämässä osaksi alueellista tai globaalia taloutta ja joissa on samanaikaisesti käynnissä luonnonvarojen muodostamisen, hyödykkeistämisen ja omistussuhteiden uudelleenjärjestämisen prosesseja.³ Samankaltainen kehitys on meneillään myös esimerkiksi Indonesian Kalimantanilla.⁴

Rajaseudun käsitteessä on kyse myös vallasta, joka oikeuttaa uudenlaisia luonnonvarojen haltuunoton hankkeita. Esimerkiksi joissain kehityspankkien asiakirjoissa luodaan vaikutelma käyttämättömistä ja alihyödynnetyistä resursseista, mikä häivyttää näkyvistä alueiden asukkaat ja tavat, joilla metsät, joet ja maat ovat jo käytössä. Laosin, Kambodžan ja Myanmarin viime vuosikymmenten kehitystä ovat ohjanneet vahvasti ulkomaiset investoinnit, ja investointien käytännön toteutuksen ovat taas mahdollistaneet ulkopuolisten rahoittamat kehityshankkeet, kuten luonnonvarojen kartoitustyöt, teiden ja sähköverkkojen rakentamisen kaltaiset infrastruktuurihankkeet sekä maanhallinnan uudelleenjärjestämisen projektit.⁵ Uudet omistussuhteiden muodot ja syrjäseudulle sijoituvat hankkeet ovat myös osa valtion territoriaalisen vallan muodostamista, vahvistamista ja ulottamista alueille, joilla valtiovalta on aiemmin jäänyt hyvin etäiseksi.⁶

Erilaiset ympäristöä voimakkaasti muokkaavat hankkeet muuttavat maaseudun ihmisten toimeentulon mahdollisuuksia. Ne myös muuttavat ympäristön hallinnan suhteita ja muovaavat valtasuhteita uudenlaisiksi.⁷ Viime vuosina esimerkiksi Laosin ja Kambodžan niin sanottu konsessiopolitiikka⁸ on voimakkaasti keskittänyt maan, veden ja metsien hallintaa. Laosissa valtio on esimerkiksi luovuttanut noin miljoona hehtaaria maata erilaisiin kaivos-, maatalous- ja puuviljelmähankeisiin. Lisäksi monet

pienimuotoisemmat maanvuokrauksen ja sopimusviljelyn järjestelmät ovat kutistaneet viljelijöiden maanhallinnan mahdollisuuksia. Kambodžassa tilanne on vielä dramaattisempi. Siellä maata on luovutettu yli kaksi miljoonaa hehtaaria, mikä on kolmannes alueen viljelyskelpoisesta pinta-alasta. Muutokset ovat luoneet molempiin maihin uusia varallisuuden ja vallan keskittymiä: on muodostunut uutta liike-elämän eliittiä, ja samalla puolue-eliitin asema on vahvistunut. Esimerkiksi Kambodžassa valtapuolue CPP (Cambodian People's Party) on onnistunut vakiinnuttamaan yksinvaltaisen asemansa hyödyntämällä ensin metsähakkuiden sekä myöhemmin maankäytön toimilupien politiikkaa klientelistisen valtasuhdeverkon rakentamisessa.⁹ Myöntämällä toimilupia CPP on ostanut aiempia vastustajiaan puolelleen ja varmistanut vaurastuvan bisneseliitin tuen itselleen. Samalla maanhallinnan keskittyminen on luonut uudenlaista osattomuutta, maattomuutta ja katkeria kiistoja eri osapuolten välille.

Kansainvälisten kehitystoimijoiden rooli on ollut ristiriitainen. Esimerkiksi kehityspankit ovat edistäneet luonnonvarojen haltuunottoon liittyviä investointeja. Kun kehityspankit aloittivat rahoitustoimintansa Laosissa 1990-luvulla, ensimmäisiä ja edelleenkin keskeisiä hankkeita ovat olleet teiden ja sähköverkkojen rakentaminen.¹⁰ Pankit näyttävät myös jakaneen tehtäviä niin, että Aasian kehityspankki on vastannut infrastruktuurihankkeista maan pohjoisosassa ja Maailmanpankki eteläosassa. Samalla on avattu vaikeapääsyisiä alueita investoinneille ja luonnonvarojen haltuunotolle sekä luotu uusia markkinoita tuontitavaroille. Kehityspankit ovat myös pyrkineet vaikuttamaan esimerkiksi maanhallintaan ja energiantuotantoon liittyvään lainsäädäntöön muokaten niitä investoijaystävällisemmiksi. Toisaalta useat kehitystoimijat, Maailmanpankki mukaan luettuna, ovat tuoneet esiin pato-, kaivos-, metsä- ja teollisten plantaasihankkeiden ongelmia sekä kehittäneet menettelyjä niihin puuttumiseksi. Erityisesti kehityspankkien toiminnassa huomion siirtyminen investointien edistämisestä niitä säätelevän hallinnon kehittämiseen on kuitenkin usein tapahtunut jälkijunassa. Vaikuttaa myös siltä, että investoijaystävällisen

ilmapiirin luomisessa ei osattu ennakoida kiinalaisten ja rikkaiden Asean-maiden investoijien kiinnostusta.

Erityisesti Kiinan rooli alueella on kasvanut viime vuosina vauhdilla. Se on tällä hetkellä suurin ulkomainen investoija ja merkittävin kehitysavun antaja sekä Kambodžassa että Laosissa.¹¹ Esimerkiksi Kambodžan kaikki suuret patohankkeet ovat kiinalaisten rahoittamia ja rakennuttamia. Kambodžan pääministeri Hun Sen on korostanut, että toisin kuin länsimaalaiset, kiinalaiset kunnioittavat maan suvereniteettia eivätkä puutu sen sisäisiin asioihin. Yhä enemmän kuitenkin keskustellaan siitä, mitä kasvava riippuvaisuus Kiinasta tarkoittaa. Laos tasapainottelee suurten naapuriensa välillä tasapuolisemmin. Esimerkiksi maan pohjoisosien kumipuuplanttausten taustalla on enimmäkseen kiinalaisia mutta etelässä toimijat ovat vietnamilaisia. Patojen rakentamisessa oli alkuun mukana länsimaaisia yhtiöitä, mutta myöhemmin niistä ovat vastanneet pääosin thaimaalaiset ja kiinalaiset sekä jonkin verran myös vietnamilaiset, korealaiset ja malesialaiset yhtiöt. Kambodžaa ja Laosia yhdistää joka tapauksessa riippuvuus ulkomaisista investoijista, myöntyminen hyvin investoijaystävällisiin ehtoihin ja Kiinan kasvava vaikutus.

MEKONG JA SUOMI

Suomalaiset toimijat ovat olleet Mekongin alueella läsnä muun muassa erilaisissa kehitysyhteistyöhankkeissa. Merkittävä osa hankkeista on eri tavoin liittynyt ympäristöhallintaan ja erityisesti alueellisen yhteistyön vahvistamiseen.¹² Suomen alueellinen tuki alkoi jo 1980-luvun lopulla Mekongin jokikomission edeltäjän, niin sanotun väliaikaisen komission (Interim Mekong Committee) tukemisella. Mekongin jokikomissiota Suomi on tukenut 1990-luvulta lähtien. Vähän myöhemmin Suomi ryhtyi tukemaan myös Aasian kehityspankin alueellisen ohjelman (Greater Mekong Sub-Region) ympäristökokonaisuutta. Alueellinen tuki on jatkunut viime vuosiin asti. Lisäksi Suomi on tukenut Laosissa 1990-luvun puolivälistä lähtien erilaisia metsähankkeita ja 2010-luvulla

yleisempää ympäristöhallinnan kehittämistä. Kambodžassa Suomi osallistui 2000-luvun alkupuolella maanhallintaan liittyviin hankkeisiin. Nyt sekä alueellinen kehitysyhteistyö että tuki Laosissa ja Kambodžassa ovat päättyneet. Kehitysyhteistyö Mekongin alueella on keskittynyt Myanmariin, jonne Suomi on keskittänyt Nepalín ja Afganistanin ohella kaiken tukensa Aasiassa. Myanmarissakin yksi kolmesta painopisteestä on metsien kestävän hallinnan tukeminen.¹³

Kestävän ympäristöhallinnan edistäminen on tärkeää mutta myös vaikeaa maissa, joissa luonnonvarojen tehokas hyödyntäminen on kiihtynyt nopeasti ja luonnonvarojen hallinta sekä konsessiopoliittikka ovat kiinteä osa maiden poliittisten ja taloudellisten valtasuhdeverkostojen rakentamista.¹⁴ Esimerkiksi Laosissa Suomen tukemien metsähankkeiden suunnittelua ja toteuttamista on vaikeuttanut erityisesti se, että metsien ja varsinkin arvopuiden hakkuun hallinta on kiinteästi sidoksissa paikallisten vallan ja varallisuuden keskittymien muodostumiseen ja siten poliittisesti hyvin latautunutta. Lisäksi valtion viralliset ja epäviralliset tavoitteet sekä lailliset ja laittomat toimet limittyvät toisiinsa hyvin sotkuisella tavalla, ja siksi metsien hallinta on usein erittäin arkaluonteista.¹⁵ Kambodžassa taas Suomen tukema maanrekisteröintiohjelma on ollut ajoittain kovassa ristipaineessa,¹⁶ koska maanhallinta on Kambodžassa viimeisen vuosikymmenen ajan keskittynyt nopeammin kuin missään muualla Kaakkois-Aasiassa ja maakiistat ovat olleet rajuja.¹⁷

Suomen tukeman Mekongin jokikomission on odotettu vahvistavan kestävän kehityksen periaatteiden noudattamista erityisesti joen hallintaan liittyen. Samaan aikaan suurpatoja on kuitenkin rakennettu nopeasti yhä enemmän. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella komissio pikemminkin edisti kuin suitsi tätä, ja myöhemmät yritykset puuttua asiaan ovat olleet melko hampaattomia.

Suomessa on keskusteltu myös suomalaisten yritysten vastuusta. Esimerkiksi konsulttiyhtiö Pöyryn Xayaburin pääuomapa-toa edistäneet selvitystyöt Laosissa ovat herättäneet kysymyksiä

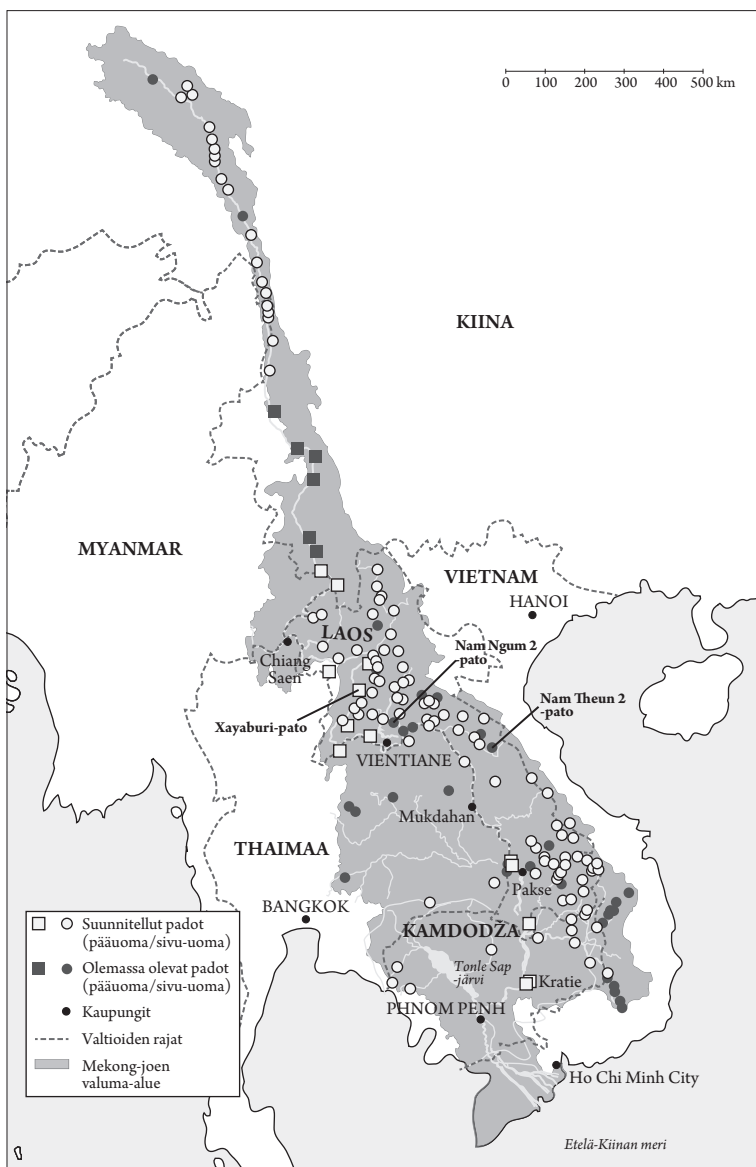
ristiriidasta suomalaisen kehitysyhteistyön ja yksityisen sektorin toimijoiden välillä. Suomalaisella kehitysyhteistyörahoituksella on tuettu laajaa strategista vaikutusten arviointia, joka päättyi suositlemaan kymmenen vuoden lykkäystä pääuomapadoille.¹⁸ Pöyry kuitenkin omassa selvityksessään päätyi näyttämään Laosin ensimmäiselle pääuomapadolle vihreää valoa, mikä oli ristiriidassa myös Mekongin jokikomission suositusten kanssa.

MEKONGIN SUURPADOT

Suurpadot ovat olleet merkittäviä modernisaation symboleita, ”modernin temppeleitä”, kuten Intian pääministeri Jawaharlal Nehru niitä kuvasi 1950-luvulla. Myöhemmin ne ovat muodostuneet ”yltiömodernin” tuomien ongelmien symboliksi. Suurpatoja vastustettiin voimallisesti erityisesti 1980- ja 1990-luvuilla. Monet kehitysrahoittajat vetäytyivät useista hankkeista, ja patojen rakentaminen väheni huomattavasti vuosituhannen taitteessa. Nyt on kuitenkin käynnissä patojen rakentamisen uusi aalto – Mekong ja erityisesti Laos ovat keskeisiä tässä kehityksessä.

Mekong on yksi maailman suurimmista joista. Sen alkulähde on Tiibetin vuoristossa, josta se virtaa Kiinan, Myanmarin, Laosin, Thaimaan, Kambodžan ja Vietnamin läpi ja laskee lopulta Etelä-Kiinan mereen. Mekongilla ja sen sivujoilla on erityisen suuri merkitys Laossissa ja Kambodžassa, jotka molemmat ovat lähes kokonaan joen valuma-alueella. Vietnamin Mekongin suistolla on suhteellisen pienestä koostaan huolimatta suuri taloudellinen merkitys, sillä se muodostaa maan tärkeimmän riisintuotanto- ja kalankasvatusalueen.

Tähän mennessä Mekong on säilynyt yhtenä maailman vähiten rakennetuista suurista jokialueista. Tilanne on kuitenkin muuttumassa rajusti. Alueelle on valmistunut viimeisten 5–10 vuoden sisällä useita suurpatoja, ja suunnitteilla on jopa 200 uutta (ks. kartta 1).¹⁹ Padoilla tulee olemaan merkittäviä vaikutuksia jokialueen 72 miljoonalle ihmiselle, joista suurimman osan elinkeino on suoraan sidoksissa veteen. Padot uhkaavat muun muassa

Rakennetut ja suunnitteilla olevat pääuoman sekä sivu-uomien suurpadot Mekongin jokialueella. (KARTTA: MATTI KUMMU & JUKKA LAUHALAHTI.)

alueen 40 miljoonan koko- tai osa-aikaisen kalastajan toimeentuloa ja koko alueen ruokaturvaa.

Mekongjoen ekosysteemin ominaispiirteitä ovat suuret vaihtelut kuivan ja sadekauden virtaamassa sekä niin kutsuttu tulvapulssiin perustuva veden kierto. Kambodžassa sijaitseva Tonle Sap-järvi tulvatasankoineen on Mekongin kalastolle tärkeä, ja sitä pidetään yhtenä koko maailman runsaskalaisimmista sisämaan vesistöistä. Erityisesti sivu-uomapadot heikentävät tulvapulssia ja saattavat näin romahduttaa kalakannat. Pääuomapadot taas uhkaavat ennen kaikkea vaelluskaloja. Mekongin jokikomission viimeisimmän arvion mukaan suunnitellut padot pienentävät kalansaaliita jopa 70 prosenttia. Lisäksi suurpadot estävät sedimenttien kulkeutumista (jopa 50–84 %).²⁰ Mekongin suistolla Vietnamin pelätään, että sedimenttimuutokset lisäävät rannikon eroosiota, mikä altistaa alueen ihmiset entistä voimakkaammin ilmastomuutokselle ja merenpinnan nousulle – ja uhkaa myös maan ruokaturvaa.²¹

MEKONGIN JOKIKOMISSIO JA KANSAINVÄLISEN JOKIALUEEN HALLINTA

Mekongin jokikomission (Mekong River Commission, MRC) tulisi olla jokialueen suunnittelun keskeinen toimija erityisesti sellaisissa hankkeissa, jotka vaikuttavat yli rajojen (pääuomapadot, sivu-uomapatojen yhteisvaikutukset, isot veden siirtohankkeet jne.). Komission jäsenvaltioita ovat Thaimaa, Laos, Kambodža ja Vietnam. Kiina ja Myanmar eivät ole jäseniä.²² Komissio perustettiin nykymuodossaan vuonna 1995, ja sitä edeltänyt Mekongin komitea (Mekong Committee) jo vuonna 1957. Komitea oli kylmän sodan lapsi. Se oli periaatteessa YK:n alainen, mutta käytännössä sen suurin rahoittaja Yhdysvallat ohjasi sen toimintaa. Mekongin komitean tehtävä oli edistää joen taloudellista hyödyntämistä pato- ja kasteluhankkeilla. Pyrkimykset olivat samankaltaiset kuin 1930-luvulla perustetulla yhdysvaltalaisella Tennessee Valley Authoritylla (TVA). Molempien tavoite oli kesityttää luonnonvoimat ja sitä kautta luodulla talouskasvulla hillitä mahdollista sosiaalista

liikehdintää ja levottomuuksia. Käytännössä tämä tarkoitti pelkoa kommunismin leviämisestä. TVA oli keskeinen osa kylmän sodan politiikkaa, ja sen mallia sovellettiin satoihin globaalien etelän kas- telu- ja patohankkeisiin vuosina 1947–1975.²³ Hankkeiden avulla pyrittiin luomaan kaikkialle maailmaan tasaisesti virtaavia jokia. Tältä kannalta katsottuna esimerkiksi monsuuni-ilmaston tulvivat joet olivat epänormaaleja ja parannusta vaativia.

Lähestymistapaa on osuvasti kuvattu hydrologiseksi orien- talismiksi.²⁴ Mekongilla on 1950-luvulta lähtien sitkeästi pyritty padoilla tasoittamaan virtaaman luonnollisia vaihteluita, vaikka ne ovat alueen ekosysteemin, kalaston ja miljoonien ihmisten elinkeinojen perusta. Suurinta osaa Mekongin komitean kaavai- lemista hankkeista ei kuitenkaan koskaan toteutettu Vietnamin, Kambodžassa ja Laosissa puhjenneiden sotien ja rahoitusvaikeuk- sien takia. Komitean hankesuunnitelmat ovat kuitenkin toimineet pohjana myöhemmille hankkeille.

Mekongin jokikomission tavoitteena on Mekongin alueen tasa- painoinen ja kestävä kehitys. Jokikomissio pyrkii muodostamaan yhteisiä pelisääntöjä alueen hankkeiden läpiviemiseen ja tuotta- maan uudistetun, koko jokialueen kattavan kehityssuunnitelman ja arvioimaan eri hankkeiden vaikutuksia. Sen toimintaa ohjaa niin sanottu kokonaisvaltainen vesivarojen hallinnan lähestymistapa (Integrated Water Resource Management, IWRM). IWRM-periaat- teet ovat eräänlainen veden hallinnan globaali rationaaliteetti, joka nojaa kestävä kehityksen ideaaleihin sekä toisaalta ekologisen modernisaation ajatukseen. Se on syntynyt osittain vastauksena kritiikkiin, jota on esitetty vesiasiantuntijuuden insinöörikeskei- syyttä ja epäonnistuneita vedenkontrollintihankkeita kohtaan. Taustalla on myös suurpatohankkeiden voimakas politisoituminen 1990-luvulla. Mekongin jokikomission puitteissa IWRM-lähesty- mistapa on muuttanut komission roolia patojen rakentamisen edis- täjästä niiden vaikutusten arvioijaksi. Pitkään oli kuitenkin niin, että komission tiedontuotanto pikemminkin tuki kuin kyseenalaisti suuren mittakaavan kehityksinterventiot.²⁵ Uudenlaisista ympä- ristöllisistä painotuksista huolimatta IWRM-periaatteissa onkin

piirteitä TVA:n kokonaisvaltaisesta joenhallintamallista, jossa patojärjestelmien kautta vettä kohdennetaan rationaalisesti eri käyttötapojen välillä. Vaikka suurpatojen ongelmat on tunnistettu aiempaa paremmin, niiden on katsottu olevan pitkälti ratkaistavissa paremmalla suunnittelulla sekä erilaisilla kompensatiomenetel-lyillä.

Tieto patojen kielteisistä vaikutuksista on kuitenkin viime aikoina lisääntynyt sekä komission omien että muiden tuottamien arviointien kautta.²⁶ Keskeisiä ovat olleet myös suomalaisten rahoittamat ja toteuttamat vaikutustenarviointihankkeet. Alajuok-sun maiden viranomaistahoista eniten huolta ovat ilmaisseet viet-namilaiset, jotka ovat kiinnittäneet huomiota patojen aiheuttamiin sedimenttimuutoksiin ja suistoalueen eroosioon. Kambodžassa taas kalakantojen lasku on herättänyt huomiota, mutta virallisesti maa ei ole vastustanut esimerkiksi Laosin patosuunnitelmia, minkä lisäksi maa on vauhdittanut myös omia patohankkeitaan.

On monenlaisia syitä siihen, miksei tieto kalakantojen pienene-misestä ole hidastanut patokehitystä. Ensinnäkin kalastusta vähät-tellään ja pidetään usein ”takapajuisena” elinkeinona. Esimerkiksi Laosin ja Kambodžan ylimmän johdon puheissa pienkalastajien ja -viljelijöiden menetykset esitetään valitettavina mutta välttä-mättöminä uhrauksina tiellä kohti kehitystä ja modernisaatiota.²⁷ Etusijalla ovat sähkönvientitulot sekä maatalouden kaupallistami-nen ja teollistaminen, jolle padot voivat lyhyellä aikavälillä joillain alueilla antaa uusia mahdollisuuksia lisääntyvän kuivan kauden virtaaman myötä. Toiseksi padot etenevät investoijavetoisesti yksi hanke kerrallaan. Mekongin jokikomission tavoitteet kokonaisval-taisesta suunnittelusta ovatkin jääneet pitkälti vain paperille. Laosin ja Kambodžan energialainsäädäntöä on jo pitkään muokattu uus-liberaalien oppien mukaisesti sijoittajaystävälliseksi muun muassa Maailmanpankin toimesta.²⁸ Hankkeita ajavat eteenpäin yksityisen sektorin toimijoiden ja investoijien intressit sekä kannattavuuslas-kelmat, eivät niinkään jokikomission IWRM-periaatteiden mukai-sesti laaditut kokonaisvaltaiset suunnitelmat. Samalla syrjään jäävät moniulotteisemmat arviot siitä, mitkä hankkeet kannattaa rakentaa

ja mitkä taas jättää rakentamatta esimerkiksi liiallisen haitallisuuden vuoksi. Myös autoritaariset hallinnan tavat ovat vauhdittaneet hankkeita.²⁹ Erityisesti Laosissa patohankkeiden arvostelu tai vastustaminen julkisesti on lähes mahdotonta. Usein korkeimpien päättäjiä sana painaa huomattavasti enemmän kuin esimerkiksi hankkeiden ympäristöarvioinneista vastuussa olevien virkamiesten mielipide. Jotkut patohankkeista esimerkiksi Kambodžassa on hyväksytty jo ennen arviointia.³⁰

PATOHANKKEET LAOSISSA

Mekongin alueen patorakentamisen ydinalue on Laos, jossa vesi-voimaa on mahdollista tuottaa eniten. Laosia kutsutaankin ”Kaakkois-Aasian paristoksi” (*battery of Southeast Asia*). Suurin osa sähköstä myydään naapurimaahan Thaimaahan, mutta alueellisen sähköverkon- ja markkinoiden laajentuessa sitä saatetaan viedä tulevaisuudessa muuallekin. Thaimaassakin olisi sähköntuotantoon soveltuvia jokia, mutta siellä patojenvastaiset liikkeet ovat olleet voimakkaampia. Näin ollen ongelmattomampi vaihtoehto on edistää patorakentamista Laosissa, jossa ei sallita oppositiota, vapaata lehdistöä tai kriittisiä kansalaisjärjestöjä. Moniin teollisten viljelmien maanvuokrauksiin, erityisesti kumipuuplantaaseihin, on kyllä liittynyt vastarintaa, mutta ihmiset ovat pyrkineet vaikuttamaan hankkeisiin lähinnä kylän, piirikunnan tai maakunnan tasolla eivätkä suoraan yrityksiä tai valtiovaltaa vastustamalla.³¹ Patorakentamiseen vaikuttaminen on kuitenkin vaikeaa, sillä padot ovat virallisten kehitysstrategioiden kulmakivi. Vastarinta valtiota kohtaan on tukahdutettu nopeasti, eikä alempiin hallinnon tasoihin vetoaminen auta, sillä niillä ei ole merkittävää sananvaltaa suurpatoasioissa. Varsinkin etnisten vähemmistöjen vaikutusmahdollisuudet ovat olleet hyvin vähäisiä.

Laos on toiminut eräänlaisena testialueena patojen uusille kestävyyskriteereille. Maailmanpankin Nam Theun 2 -patohanke sekä Aasian kehityspankin Theun Hinboun ovat kehityspankien lippulaivahankkeita, joiden voidaan katsoa luoneen Laosiin

Nam Ngum 2 -pato (kuvassa) valmistui vuonna 2011. Sen tuottama sähkö myydään kokonaisuudessaan Thaimaahan. (KUVA: MIRA KÄRKÖNEN.)

niin sanottuja kestävyiden saarekkeitä (*sustainability enclave*).³² ”Kestävyys” on niissä määrittynyt ennen kaikkea kansainvälisten yritysten, kehityspankkien ja ylikansallisten kansalaisjärjestöjen välisten neuvottelujen tuloksena. Vähemmän sananvaltaa on ollut paikallisilla viranomaisilla ja päättäjillä sekä ihmisillä, joiden elämään padot suoraan vaikuttavat. Ylikansalliset toimijat kuten kehityspankit tuovat mukanaan kansainvälistä huomiota, ja julkista kehitysyhteistyörahoitusta saavina organisaatioina ne ovat alttiita myös kansainväliselle kritiikille. Samaan aikaan näiden hankkeiden ”varjoalueilla” muotoutuu patoyhtiöiden vallan saarekkeitä, jotka

jäävät piiloon kansainväliseltä huomiolta, vaikka ongelmat niissä ovat usein suurempia.

Yhteistä Laosin patohankkeille ovat rakentamisen, kunnossapidon, operoinnin ja luovutuksen käsittävät konsessiosopimukset (Build-Operate-Transfer, BOT). Valtion ja patoyhtiön välisen sopimuksen jälkeen valta padon hallinnoinnista on patoyhtiöllä, joka omistaa hankkeen ja laitoksen usein 25–35 vuotta (Kambodžassa joissain tapauksissa jopa 45 vuotta). Konsessiosopimus toki määrittää raamit, mutta niiden sisällä patoyhtiöt päättävät täysin siitä, kuinka padot rakennetaan ja mitä niillä tehdään. Sopimuksen solmimisen jälkeen valtiovallalla ei ole mahdollisuutta vaatia muutoksia, vaikka se esimerkiksi huomaisi, että padon toiminnan säätelyssä tulisi ottaa paremmin huomioon alajuoksun vaikutukset, tulvahallinnan ongelmat tai vaikkapa lisääntynyt kastelun tarve.

Investoijavetoinen resurssipolitiikka on johtanut myös siihen, että erilaisia vaikutuksia arvioidaan hanke kerrallaan ilman laajempaa käsitystä ympäristöhallinnan tarpeista. Monilla alueilla on kuitenkin usein yhtäaikaaisesti monia hankkeita käynnissä. Esimerkiksi Xe Bang Fain tai Nam Ngumin jokialueilla on patohankkeiden lisäksi myös kaivos- ja puuplantaasihankkeita, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi alueen ihmisten elämään.³³ Ihmisten toimeentulo maaseudulla muodostuu useimmiten mosaiikkimaisesti monesta lähteestä, ja tämä kirjo on myös tarjonnut turvaa, jos esimerkiksi sato on tulvan takia menetetty. Riisinviljelyn ohella tärkeää on esimerkiksi kalastus joissa ja tulvatasangoilla, vihanneiden ja rahakasvien pienimuotoinen viljely joenpenkereillä sekä metsätuotteiden keräily ylänköalueiden metsissä. Samaan aikaan kun pato voi viedä edellytykset kalastukselta sekä joenpenger-
viljelyltä, saatetaan metsiä raivata pois puuplantaasien tieltä. Tämä moniulotteinen ympäristöhaavoittuvuus jää usein näkymättömiin, kun hankkeita tarkastellaan vain yksi kerrallaan.³⁴

Ympäristöhaavoittuvuuden lisääntyminen tarkoittaa myös lisääntynyttä haavoittuvuutta ilmastonmuutoksen suhteen.³⁵ Patojen rakentaminen ja ilmastonmuutos sopivat muutenkin huonosti yhteen, sillä sään ääri-ilmiöiden lisääntyminen tekee

patorakentamisesta entistä riskialttiimpaa. Heinäkuussa 2018 Etelä-Laosissa sattui suuronnettomuus, jossa tavallista kovemmat rankkasateet mursivat rakenteilla olleen Xe Pian–Xe Namnoy-padon. Onnettomuuden aiheuttama tulva surmasi ainakin 70 ihmistä, tuhosi 7 000 kotia ja aiheutti vahinkoa tuhansille muille jopa Kambodžassa asti.

Vaikka itse patojen toiminnasta vastaavat yksityiset patoyhtiöt, kietoutuvat patohankkeet kuitenkin myös osaksi valtiovallan ulottamista aiemmille syrjäseuduille. Laosissa virkavalta on jo pitkään suhtautunut epäluuloisesti ylänköjen metsäalueiden vähemmistöihin. Ylänköalueilla asuvista ihmisistä monet ovat asuneet tieverkostojen tavoittamattomissa ja harjoittaneet kiertokaskiviljelyyn perustuvaa liikkuvaa elämäntapaa. Ylänköalueiden ihmisiä ja alkuperäiskansoja on usein pakkosiirretty ja uudelleenasutettu patohankkeiden tieltä.³⁶ Näin patohankkeet nivoutuvat osaksi kehitystä, jossa valtiovalta pyrkii saamaan etniset vähemmistöt ja alkuperäiskansat tiukemmin kontrollinsa alle.³⁷ Uudelleenasutuksen yhteydessä valtiovalta pyrkii myös muokkaamaan vähemmistöjen elämäntapoja.³⁸

Maailmanpankin patohanke: Nam Theun 2

Nam Theun 2 -nimellä kulkeva patohanke on ollut Laosille tärkeä virstanpylväs maan pyrkiessä Mekongin alueen suurimmaksi sähkömyyjäksi. Hankkeen taustalla on useita yksityisiä liikeyrityksiä eri puolilta maailmaa, mutta tärkeimpiä rahoituskanavien avaajia ovat olleet Maailmanpankki ja Aasian kehityspankki, jotka ovat taanneet hankkeeseen liittyviä lainoja. Vain viisi prosenttia voimalan tuottamasta sähköstä käytetään Laosissa ja loput myydään Thaimaahan. Padon juoksutusta ja ylläpitämistä ohjaavatkin suoraan sähkönkysynnän vuorokausittaiset ja vuodenajalliset vaihtelut Thaimaassa.³⁹

Nam Theun 2 -hankkeen myötä Maailmanpankki on pyrkinyt takaisin patojen rahoittajaksi. Projekti on siten Maailmanpankille näyteikkunahanke, jolla se pyrkii osoittamaan kykenevänsä

TIETOLAATIKKO 3. NAM THEUN 2

- 1070 MW
- Laosin suurin Mekongin sivu-uoman pato
- Nam Theun Power Companyn konsortiossa mukana: Electricite du France (40 %), Electricity Generating Public Company of Thailand (35 %), Lao Holding State Enterprise (25 %), Italian-Thai Development Public Company Limited (15 %)
- 25 vuoden BOT-sopimus
- tärkeä lainantakaus Maailmanpankilta
- 95 prosenttia sähköstä myydään Thaimaahan
- valtava patoallas: 8 000–450 000 hehtaaria; koko vaihtelee monsuuni-ilmaston kuivan kauden ja sadekauden vaihtelujen mukaisesti
- 6300 pakkosiirrettyä ihmistä, jotka kuuluvat alkuperäiskansoihin
- vaikuttaa yli 150 000 ihmisen elämään Xe Bang Fai -joen alueella (Mekongin sivujoki)

ratkaisemaan aiemmat vesivoimalahankkeisiin liittyneet ongelmat.⁴⁰ Maailmanpankki on pyrkinyt lisäämään sähkönmyyntitulojen käytön läpinäkyvyyttä ja niiden ohjautumista esimerkiksi terveydenhuoltoon ja koulutukseen.

Hankkeessa on myös käytetty aiempaa huomattavasti enemmän aikaa ja resursseja pakkosiirtoihin, ja se on ensimmäinen kehittyvään maahan sijoittuva suuri patohanke, jossa alajuoksun vaikutuksia on pyritty kompensoimaan erilaisilla vaihtoehtoisten elinkeinojen hankkeilla ja korvauksilla.

Monien ympäristöjärjestöjen hyväksyntä hankkeelle saatiin sillä, että padon yläjuoksulle perustettiin laaja metsänsuojelualue, jonka tarkoituksena on taata padon tehokas toiminta. Kaikkiin näihin ulottuvuuksiin liittyy kuitenkin merkittäviä ongelmia. Ensinnäkin Laosin valtiolle kertyvien sähkön myyntitulojen käytössä on erilaisista seurantamekanismeista huolimatta ollut ongelmia.

Maailmanpankki on huomauttanut Laosin viranomaisia siitä, että varoja on kanavoitu suhteettoman paljon keskeisten ministeriöiden virkamiesten palkkoihin eikä esimerkiksi terveydenhuollon ja koulutuksen parantamiseen.

Toiseksi pakkosiirrettyjen ihmisten menetysten korvaaminen ja elinkeinojen takaaminen on hyvin vaikeaa. Padon alta siirretyt ovat pääasiassa Nakain ylänköalueella asuneita brou- ja bo-alkuperäiskansoja, joiden elämäntavoissa vesipuhveleilla on keskeinen asema. Puhvelien laidunmaat jäivät patoaltaan alle, eikä uutta laidunmaata osoitettu, jolloin lähes kaikki puhvelit kuolivat. Kyse ei ole vain elinkeinon vaan kokonaisen elämänmuodon menettämisestä.

Pakkosiirrettyjen uusille asuinalueille on vedetty sähköt sekä perustettu terveyskeskus ja koulu ja talot ovat aiempaa suuremmat, mutta entisten toimeentulon muotojen korvaaminen uusilla on hankalaa. Perheille on annettu 0,66 hehtaaria maata riisinviljelyyn, mutta maa on ollut huonolaatuista. Aiemmin tärkeitä hedelmäpuita ei ole voitu istuttaa uusille maa-alueille. Kalojen istutus patoaltaaseen ei sekään ole onnistunut suunnitellusti. Laosin viranomaisten on puolestaan ollut vaikea ymmärtää menetyksiä. Eräs haastattelemani virkamies totesi:

Ennen he vain pitivät niitä puhveleita. He eivät vaihtaneet niitä, mihinkään, eivät moottoripyörään, televisioon tai muihin mukavuuksiin. Heidän talonsa olivat huonossa kunnossa. He saattoivat pitää niiden alla kymmeniä puhveleita, vaikka osan olisi voinut myydä talon kunnostamiseksi. Nyt he sentään omistavat muutakin kuin puhveleita. Hanke on merkinnyt heille edistystä.

Kolmanneksi pato on aiheuttanut kalansaaliiden huomattavaa pienentymistä ja tulvien pitenemisestä johtuvia riisisatojen menetyksiä 120 000–150 000 ihmiselle padon alajuoksulla, Xe Bang Fain jokialueella. Alajuoksun menetyksiä on pyritty korvaamaan, mutta korvaukset ovat olleet puutteellisia. Menetysten korvaamiseen tähdänneet mikrolainahankkeet ja vaihtoehtoisten elinkeinojen

hankkeet ovat olleet liian lyhytkestoisia, tavoittaneet lähinnä varakaimmat ryhmät ja kattaneet vain pienen osan menetyksistä.⁴¹ Suurin epävarmuus liittyy siihen, minkälainen padon ja ilmastonmuutoksen yhteisvaikutus tulee olemaan. On todennäköistä, että ainakin tulvat alueella tulevat pahenemaan entisestään. Vuosien 2011 ja 2018 erityisen kovat tulvat Xe Bang Fain alueella saattoivat olla vasta esimakua tulevasta.

Neljänneksi patohanke on luonnonsuojelualueen perustamisesta huolimatta pikemminkin kiihdyttänyt arvopuiden hakkuita kuin hillinnyt niitä. Hanketta varten on rakennettu teitä aiemmin hyvin vaikeapääsyisten metsäalueiden läheisyyteen. Lisäksi patoaltaan tieltä hakattava metsä mahdollisti lailliseksi verhoillut hakkuut laajoilla alueilla. Sekä Laosissa että Kambodžassa infrastruktuurihankkeiden ja hakkuiden yhteenkietoutumat ovat yleisiä, ja ne myös usein limittyvät osaksi paikallisen talouseliitin sekä valtiovallan muodostumisprosesseja.⁴²

Kaikista vakavista ongelmista huolimatta Maailmanpankin mukaan Nam Theun 2 on mahdollisesti parasta, mitä suurpatojen osalta on kehittyvissä maissa saavutettu, ja se markkinoi hanketta edelleen esimerkkinä kestävästä vesivoimasta. Laosin valtiohallinnolle hanke on pikemminkin osoitus siitä, miten kallista ja hankalaa on pyrkiä vastuulliseen rakentamiseen. Valtiohallinnon edustajat ovat todenneet, että he eivät edes pyri siihen, että tulevat hankkeet noudattaisivat Nam Theun 2 -projektin mallia.⁴³ Laosin hallitus on jopa pyrkinyt estämään eri ryhmien vierailut hankkeen alueella, jotta muiden hankkeiden alajuoksun asukkaat eivät ryhtyisi vaatimaan samankaltaisia korvausmenettelyitä. Nam Theun 2 -hanke herättääkin kysymyksen siitä, onko vesivoimaloita mahdollista rakentaa kestävästi varsinkaan silloin, kun patoyhtiöitä ohjaa yksityiselle sektorille ominainen taloudellisten voittojen maksimointi.

Kansainvälisen huomion varjoalueilla: Nam Ngum 2

Nam Ngum 2 on thaimaalaisten pankkien rahoittama hanke ja esimerkki kansainvälisen huomion ”varjoalueen” padoista, jossa

TIETOLAATIKKO 4. NAM NGUM 2

- 615 MW
- valmistunut vuonna 2011
- Nam Ngum 2 Power Companyssa ovat mukana thaimaalaiset Ch Karnchang Company Limited (28,5 %), Ratchaburi Electricity Generating Holding Plc (25 %), Bangkok Expressway PCL (12,5 %) sekä laosilaiset Electricite du Laos (20 %) ja PT Construction & Irrigation Co. (4 %)
- 25 vuoden BOT-sopimus
- pääosin thaimaalaiset rahoittajat (Krung Thai Bank, Siam City Bank, Thai Military Bank)
- suomalainen Pöyry on osallistunut hankkeen suunnitteluun ja rakentamiseen
- sähkö myydään kokonaisuudessaan Thaimaahan
- 6 200 pakkosiirrettyä ihmistä, joista suurin osa kuuluu alkuperäiskansoihin

muun muassa ihmisten pakkosiirrot on hoidettu järkyttävän huonosti.⁴⁴ Voimala aloitti toimintansa vuonna 2011 ja myy kaiken tuottamansa sähkön Thaimaahan. Pato on osa voimaloiden sarjaa, jotka yhdessä ovat romahduttaneet Nam Ngum -joen kalakannat. Padon tieltä pakkosiirrettiin noin 6 200 ihmistä, joista suurin osa (68 %) kuuluu khmu-alkuperäiskansaan. Padon alle jäi 16 kylää, 13 koulua, kaksi sairaalaa, buddhalaisia temppeleitä, khmuiden pyhiä paikkoja ja viljelymaita, joita oli niukasti jo ennen patoallastakin.⁴⁵

Pakkosiirrot aiheuttivat valtavasti ongelmia ja voimakasta tyytymättömyyttä.⁴⁶ Luvatus hehtaarin sijaan kotitaloutta kohden tarjottiin vain puoli hehtaaria viljelyyn pitkälti kelpaamatonta maata. Erityisesti köyhimmät ihmiset ovat joutuneet kamppailemaan ruokansa eteen. Entistä useampi on pyrkinyt turvaamaan elantonsa keräämällä ruokaa lähialueiden metsistä tai hakkaamalla metsää laittomasti. Ongelmallista on myös, että 16 kylän ja eri etnisten ryhmien ihmiset sulautettiin yhteen suureen uudelleenasutuskylään,

joka rakennettiin laolaiseen tapaan huomioimatta khmu-vähemmistöön kuuluvien toiveita ja tarpeita. Pakkosiirto on vaikuttanut myös lähiseudun asukkaisiin, jotka ovat joutuneet jakamaan osan maistaan ja metsäalueistaan uusien tulokkaiden kanssa. Tämä on kiristänyt kyläläisten välisiä suhteita.

Nam Ngumin jokialue kuvastaa pienoiskoossa Laosin maaseudulle nykyisin tyypillistä kehitystä. Alueella on Nam Ngum 2:n lisäksi muitakin pato- ja kaivoshankkeita, jotka yhdessä ovat voimakkaasti heikentäneet alueen asukkaiden elämänehtoja ja toimeentulon mahdollisuuksia sekä lisänneet eriarvoistumista.⁴⁷

Hankkeella on yhteyksiä myös Suomeen. Konsulttiyhtiö Pöyry on ollut mukana hankkeen suunnittelun ja rakentamisen eri vaiheissa. Yhtiö teki hankkeen teknisiä toteutettavuustutkimuksia, arvioi hankkeen vaikutuksia ympäristölle ja toimi rakennusvaiheen suunnittelijana.⁴⁸ Lisäksi kehitysrahoitusyhtiö Finnfund ohjasi hankkeeseen kehitysyhteistyövaroja, vaikka vuoden 2012 kehityspoliittisessa ohjelmassa linjattiin, ettei kehitysyhteistyössä pitäisi tukea suurpatoja. Yhteys ei todennäköisesti olisi tullut ilmi ilman Finnwatchin tekemää selvitystyötä, jonka mukaan Finnfundin sijoitusten päätyminen hankkeeseen on kulkenut monien välikäsien kautta.⁴⁹ Nam Ngum 2 onkin esimerkki ongelmista, joihin yksityisen sektorin roolin lisääminen kehitysyhteistyössä on johtanut.⁵⁰

ERIARVOISTAVAA KEHITYSTÄ

Erilaiset toimijat ja tavoitteet ovat muovanneet Mekongin patokehitystä, ja alueen maan, metsien ja jokien hallinnan muutokset ovat synnyttäneet uudenlaisia vallan keskittymiä ja eriarvoisuutta. Patohankkeita leimaa hyötyjen ja haittojen hyvin epätasainen jakautuminen. Hankkeiden välillä on myös eroja, sillä erityisesti hankkeissa, joissa on mukana kansainvälisiä julkista rahaa nauttivia rahoittajia, on myös kiinnitetty enemmän huomiota erilaisiin korvausmenettelyihin. Yhteistä hankkeille on se, että ne jotka eniten padoista kärsivät, hyötyvät niistä vähiten. Patohankkeet ovat

näin ollen monin tavoin sidoksissa valtasuhteisiin, ja ne myös luovat uudenlaisia valtasuhteita, jotka vahvistavat sekä patoyhtiöiden että valtion valtaa ja vastaavasti heikentävät jokialueen kalastajien ja viljelijöiden mahdollisuuksia määrätä omasta elämästään.

Mekongin patohankkeet aiheuttavat myös alueellista eriarvoisuutta. Laosin padoista hyötyvät ennen kaikkea rikkaamman naapurin Thaimaan kuluttajat, rahoitusyhtiöt ja sähköntuotantoviranomainen (Electricity Generating Authority of Thailand, EGAT). Sen sijaan patojen haitat jäävät köyhemmän Laosin maaseudun asukkaiden kannettaviksi. Tämä kuvastaa Mekongin alueen resurssipolitiikkaa laajemminkin. Köyhempien ja luonnonvaroiltaan rikkaiden seutujen avaaminen investoinneille on tehty enemmän maiden puolue- ja liike-elämän eliitin sekä rikkaampien Asean-naapureiden tai Kiinan ehdoilla kuin niiden ehdoilla, joiden elämään hankkeet eniten vaikuttavat.

Laosin lisäksi samankaltainen resurssien rajaseutujen dynamiikka on löydettävissä myös esimerkiksi Kambodžasta, Myanmarista ja Indonesian metsäisiltä alueilta. Luonnonvaroiltaan rikkaat alueet ovat usein rajaseutuja myös valtiovallan näkökulmasta. Plantaasi- ja patohankkeiden avulla investoijat ja valtiovalta ovat tiukentaneet otettaan syrjäseuduista ja niiden asukkaista. Laosissa patohankkeet ovat vaikuttaneet erityisesti etnisiin vähemmistöryhmiin.

Patojen rakentamista ovat edistäneet ja helpottaneet sekä uusliberaalit että autoritaarisen hallinnan elementit ja tavoitteet. Tämä yhdistelmä on ollut suosiollinen investoijille ja tehnyt hankkeiden vastustamisesta vaikeaa. Investoijaystävällinen politiikka on vahvistanut patoyhtiöiden toimivaltaa ja sitä, että patojen rakentamista ja niiden toimintaa ohjaavat sijoittajien ja patoyhtiöiden voitontavoittelu. Tämän vuoksi esimerkiksi Mekongin jokikomission kokonaisvaltaisen vesivarojen hallinnan periaatteet ovat jääneet etäälle patohankkeiden suunnittelun todellisuudesta. Kun patojen tarkoitus on ennen kaikkea tuottaa sähköä, jäävät muut mahdolliset tavoitteet kuten tulvienhallinta ja kastelun lisääminen toisarvoisiksi. Vahvistuvat autoritaariset hallinnot ovat taas helpottaneet patoyhtiöiden

toimintaa esimerkiksi tukahduttamalla mahdollisen paikallisen vastarinnan, sujuvoittamalla pakkosiirtoja sekä helpottamalla tarvittaessa erilaisia lupamenettelyjä ja vaikutustenarviointeja.

Kansainväliset verkostot lähtevät herkimmin liikkeelle, jos mukana on kehityspankkien kaltaisia kansainvälisiä rahoittajia, jotka julkista rahaa käyttävinä järjestöinä ovat sitoutuneet tiettyihin velvoitteisiin tai jotka pelkäävät maineriskiä, joka seuraa, mikäli ympäristöllisestä ja sosiaalisesta vastuusta livetään. Sen sijaan esimerkiksi kiinalaisten rahoittajien ja patoyhtiöiden tilivelvollisuus ja avoimuuspolitiikka on ollut toisenlaista. Kiinalaisten hankkeiden ympärille ei ole tavallisesti syntynyt samanlaisia kamppailuja tai neuvotteluja kestävydestä. Kuitenkin juuri näillä kansainvälisen huomion katveeseen jääneillä alueilla suurpatojen kaltaiset hankkeet muuttavat maaseudun ihmisten elinehtoja eniten.

**YMPÄRISTÖKYSYMYKSET JA VALTASUHTEET
MEKONGIN ALUEELLA**

1. Mekongin alue (*Mekong Region*) kattaa Myanmarin, Laosin, Kambodžan sekä Vietnamin. Joissain yhteyksissä, kuten Aasian kehityspankin alueellisessa Greater Mekong Subregion -ohjelmassa, myös Kiinan Yunnanin ja Guangxin maakuntien katsotaan kuuluvan Mekongin alueeseen. Mekongin jokialue (*Mekong Basin*) kattaa ainoastaan Mekongjoen valuma-alueen kaikissa näissä viidessä maassa.
2. Uusliberaali hallinta tarkoittaa tässä yhteydessä erityisesti yksityistä sektoria suosivia, valtiollista sääntelyä ja omistusta purkavia sekä sijoittajaystävällisyyttä edistäviä toimenpideohjelmia, joita Laosissa sekä Kambodžassa on edistänyt muun muassa Maailmanpankki.
3. Barney 2009.
4. Eilenberg 2014; Lounela 2017.
5. Vandergeest 2003; Barney 2009.
6. Lund 2011.
7. Hall ym. 2011.
8. Konsessiot tarkoittavat pitkäaikaisia toimilupia. Konsession myötä tietyn maa-alan tai resurssin käyttöä koskeva päätösvalta luovutetaan kokonaan yksityiselle toimijalle konsessiosopimuksessa määritettyjen reunaehtojen mukaisesti. Erityisen tärkeitä ovat olleet maakonsessiot eli pitkäaikaiset ja usein suuria maa-alueita kattavat maanvuokrausjärjestelyt. Patojen yhteydessä konsessiot tarkoittavat määräaikaista padon kattavan maa-alueen mutta myös itse padon rakentamisen ja operoinnin toimilupaa. Kaivosten yhteydessä kyse on pitkäaikaisista mineraalien etsintä- ja louhintaluvista. Aiemmin myös metsähakuissa erilaiset konsessiojärjestelyt ovat olleet yleisiä.
9. Hughes & Un 2011a.
10. Phraxayavong 2009.
11. Tan 2015; Pang 2017.
12. Ulkoasiainministeriö 2005.
13. Ulkoasiainministeriö 2016.
14. Un & So 2011; Milne 2015; Craig & Barney 2018.
15. Käkönen & Lounela 2011; Singh 2012.
16. Biddulph 2014.
17. Schoenberger ym. 2017.
18. ICEM 2010.
19. Räsänen ym. 2017.
20. Kummum ym. 2010; Kondolf ym. 2014.
21. Kondolf ym. 2018.
22. Kiina ja Myanmar ovat ainoastaan niin sanottuja dialogijäseniä. Kiina ei ole halunnut muiden maiden puuttuvan sen patorakennukseen Mekongin yläjuoksulla, Lancang-joella. Se on ainoastaan sopinut hyvin vähän sitovasta tiedonvaihdosta MRC:n kanssa. Vuonna 2016 Kiina lanseerasi uuden yhteistyömekanismin ”Lancang-Mekong Cooperationin”, jolla se pyrkii lisäämään yhteistyötä Mekongin jokialueella mutta omilla ehdoillaan. (Biba 2018.)
23. Scott 1998.
24. Linton 2010.
25. Käkönen & Hirsch 2009.
26. Esim. ICEM 2010; Keskinen ym. 2012.
27. Arthur & Friend 2011.
28. Middleton ym. 2015; Käkönen & Thuon 2018.
29. Blake & Barney 2018.
30. Käkönen & Thuon 2018.
31. Kenney-Lazar ym. 2018.

32. Whittington 2012.
33. Lagerqvist ym. 2014; Baird & Barney 2017.
34. Baird & Barney 2017.
35. Taylor 2015.
36. Laos on etnisesti hyvin kirjava. Valtaväestö laoja on alle puolet väestöstä, ja reilusti yli puolet kuuluu erilaisiin etnisiin vähemmistöihin. Vähemmistöistä noin puolet voidaan luokitella alkuperäiskansoihin kuuluviksi. Laosin virallisena linjana on puhua etnisistä ryhmistä, ei etnisistä vähemmistöistä eikä alkuperäiskansoista. Esimerkiksi Maailmanpankin ja monien kansainvälisten järjestöjen linjauksena taas on, että kaikki mon-khmer-, tiibetiläis-burmalaiset- ja hmong-iu-mien-ryhmät määritellään alkuperäiskansoihin kuuluviksi. (Ovesen 2008; Manorom ym. 2017.)
37. Evrard & Goudineau 2004.
38. Blake & Barney 2018.
39. Baird & Quastel 2015.
40. Kähkönen & Kaisti 2012.
41. Baird ym. 2015.
42. Milne 2015; Kähkönen & Thuon 2018.
43. Middleton 2018.
44. Tätäkin ongelmallisempia patohankkeita ovat muun muassa Xekongin, Xekamanin ja Nam Ngiepin jokialueiden hankkeet.
45. Sengkhram 2007; Syladeth & Guoqing 2016.
46. Khouangvichit ym. 2015.
47. Lagerqvist ym. 2014.
48. Ks. Pöryn tiedotteet ja muut uutiset, esim. Pöry 2006, ei päivätty; Global Energy Observer 2011.
49. Finnwatch 2017.
50. Ylönen 2016. Nam Ngumin, Finnfundin ja Suomen kehitysyhteistyön uusista yksityistä sektoria korostavista painopisteistä keskusteltiin erityisesti syksyllä 2015. Aihe oli esillä muun muassa *Helsingin Sanomissa*.